

Profiel Essay Loïs Lint 28 februari 2019

'De kunst van het leren en het leren van kunst'

Op dit moment ben ik derdejaars student Docent Theater. Een student zijn binnen een docentenopleiding zorgt -misschien door alle eindeloze reflecties die geschreven moeten worden- voor een zelfbewustzijn. Ik ben me bewust van mijn eigen ontwikkeling, valkuilen, de manier waarop ik leer. Of nouja, hoe leer ik eigenlijk? Hoe zit mijn curriculum in elkaar? Waarom krijg ik de vakken die ik krijg en hoe draagt deze vorm van onderwijs bij aan een optimale ontwikkeling tot autonome kunstenaar en kunstdocent?

Het valt mij op dat er een verschuiving aan het plaatsvinden is in het denken van de mens in de 21^e eeuw. Ik merk dat dit zijn terugslag heeft in het onderwijs met de daarbij horende curriculum veranderingen. Alles lijkt horizontaler te worden. Projectmatig onderwijs lijkt toe te nemen en ik ontdek steeds meer jonge theatermakers die in collectieven vanuit een thema iets uitdiepen. Die een onderwerp vanuit verschillende kanten belichten in plaats van vanuit een gesloten dramaturgie die eenduidiger kan zijn. Inclusie projecten vinden meer plaats en diversiteit lijkt ook een grotere rol te spelen. Ik vraag mij af welke invloed dit horizontale denken op het (kunst) onderwijs heeft.

In dit essay onderzoek ik hoe een kunststudent leert en welke vorm van onderwijs hier het beste bij aansluit. Ik zal dit uiteenzetten door dieper op de bovenstaande vragen in te gaan. Ik heb voor dit onderzoek gesproken met Jeroen Lutters, lector kunstonderwijs Artez en met Cormac Burmania, hoofd van de opleiding Docent Theater. Delen van het essay die zullen gaan over hoe de mens leert met de fases van Emerson en de rol van kunst binnen de samenleving, zijn gebaseerd op het gesprek met Jeroen. Delen die gaan over het curriculum waar ik mij in bevind, zijn gebaseerd op het gesprek met Cormac. Daarnaast maak ik gebruik van mijn eigen ervaringen als kunststudent binnen een curriculum dat in transitie is, om mijn stellingen te onderbouwen.

Waar komt leren vandaan?

Als we willen weten hoe een kunststudent leert, dan moeten we eerst weten hoe een mens überhaupt leert. Leren wordt door veel mensen gezien als iets wat je op school doet. Het woord school komt uit het Latijn en betekent oorspronkelijk 'vrije tijd'. In de tijd van de Grieken en Romeinen was studeren of leren iets wat je deed als je niet hoefde te werken, niet voor eten of drinken hoefde te zorgen en tijd voor jezelf had. Studeren is oorspronkelijk dus iets dat je mocht doen en dat zelfs een privilege was. Tegenwoordig is dit totaal anders. Ten eerste is er leerplicht tot en met de 16-jarige leeftijd en is naar school gaan dus een moeten in plaats van mogen geworden. Daarnaast gebeurt het leren sinds de industriële revolutie in scholen. Wie leren zegt, zegt eigenlijk ook school. Maar wat is een school? Een school is een uitvinding. Het is bedacht. De school die wij nu hebben is niet zomaar ontstaan, daar hebben mensen over nagedacht, bewust of onbewust. Dit hangt samen met het gegeven dat wij in de 19^e eeuw de juiste opleidingen nodig hadden voor mensen die bepaalde beroepen hadden in de industrie. Dus werden mensen vooral opgeleid om een beroep uit te oefenen, eerder dan dat het een plek was waar je je voorbereidde op het leven. Er ontstond toen ook een scheiding tussen wat je leven is en wat je professie is. Tussen je persoonlijke ontwikkeling en je professionele. Wat je doet in je vrije tijd, buiten en thuis, daarvoor krijg je geen opleiding, dat is deel van de opvoeding. Daarnaast krijg je een opleiding voor je beroep, dat is onderwijs en dat krijg je op

school. Er ontstonden dus twee stromen. Hiervoor (16^e 17^e eeuw) waren didactiek en pedagogiek veel meer verbonden, maar vanaf de 19^e eeuw werd dit gescheiden. Er waren wel kerkelijke instellingen, die zich bezighielden met persoonlijke ontwikkeling, maar de scholen deden dit niet. Het begrip leren werd toen dus gekoppeld aan het begrip scholen. Als je iets te weten wilde komen, iets wilde leren, moest je naar school gaan.

We zijn nu twee eeuwen verder en de vraag is of deze scholen nog wel de plekken zijn om kennis te vergaren. Door de technologische ontwikkelingen zijn scholen niet meer de eerste bron van informatie en is kennis overal, voornamelijk op het internet, verkrijgbaar. Hierdoor verandert de functie van de school als belangrijkste instituut en zijn er aanpassingen binnen het onderwijs nodig om dit weer lopend te krijgen. Het is alleen lastig om een systeem dat lang op een bepaalde manier werkte, te veranderen.

Hoe werkt dit voor het kunstonderwijs?

In het gesprek met Jeroen komt naar voren dat kunstopleidingen altijd al een aparte positie hebben ingenomen binnen de maatschappij. Vroeger was dit zo, omdat ze niet per se toegespitst waren op de arbeidsmarkt. Een kunstenaar is geen ambachtsman. Het kunstenaarschap kan wel ambacht in zich hebben, maar het is geen schoenmaker bijvoorbeeld. Een kunstenaar maakt producten die in feite luxeproducten zijn en dus niet nodig voor de overleving van de mens. Geestelijk hoeven ze niet luxe te zijn, maar materieel gezien wel. Waartoe diende die kunstopleidingen dan?

In die tijd waren kunstopleidingen er vooral voor welgestelde mensen die een gevoel hadden voor esthetiek (vaak vrouwen). Daarnaast bestond de opvatting dat de kunstenaar overal buiten valt. De kunstenaar was wel slim, maar paste niet op de universiteit, was wel daadkrachtig, maar niet passend op een beroepsopleiding. Deze mensen kwamen dus ook op kunstopleidingen terecht en zo werd het ook een maatschappelijke plek.

De technologische revolutie speelt ook een rol in de kunsten. Volgens Jeroen betekent dit voor de millennials van nu dat in plaats van dat je kan luisteren, je kan creëren; in plaats van dat je kan volgen, dat je iets kan maken, iets kan scheppen. In plaats van dat je gestuurd kan worden, dat je kan sturen. In plaats van dat je in dienst bent ergens, dat je zzp-er wordt. In plaats van dat je een groepsdeelnemer bent, dat je een individu wordt. In plaats van dat je een gemeenschappelijke kleur hebt, dat je een eigen kleur hebt. Dat in plaats van dat iemand voor jou communiceert, je je eigen communicatiebureau bent. Jij bent je eigen bedrijf geworden. Door de technologische ontwikkeling kan je wereldwijd je eigen contacten zoeken. Dit zorgt voor een totaal nieuwe leervraag. Waar in het 19^e - eeuwse tijdperk het belangrijk was dat je leerde volgen, luisteren, gedisciplineerd te zijn en te gehoorzamen, wordt dit nu onbelangrijk. Je moet er wel weet van hebben, maar het is niet meer zo belangrijk. Het centrum van het leerproces wordt ineens vrijheid en de nieuwe creativiteit.

Dit sluit aan bij de visie op onderwijs van Cormac Burmania en het curriculum dat nu in transitie is. Het oude curriculum bestaat voornamelijk uit lessen met allemaal een eigen lineaire lijn. Deze lineaire lijnen worden in dit oude curriculum aangebracht door de docenten. De docent zegt wat je moet leren en in welke volgorde. In het nieuwe curriculum ligt de volgorde bij de student. De student bepaalt waar de nadruk op ligt, waardoor het eigenaarschap van de student groter is en de student bewuster en efficiënter leert.

Hierdoor wordt het eigenaarschap van de student vergroot. De student staat ten allen tijde centraal en de docent heeft hierin een begeleidende factor. De vorm van het nieuwe curriculum noemt Cormac 'contextonderwijs'. Binnen de opleiding wordt een context aangeboden en daar heb je je als student toe te verhouden. Iets wat belangrijk is binnen context gebonden onderwijs is dat je als student de elementen van de projecten aan elkaar kunt koppelen, waardoor het met elkaar te maken heeft en het meer geïntegreerd is wat je leert. In het oude curriculum was een bewegingsles een bewegingsles en een theorieles een theorieles en die konden qua thema's uiteenlopend zijn. In het nieuwe curriculum is er juist een overkoepelend thema, een focus die de verschillende elementen binnen een project verbindt.

Wel is het zo, dat doordat het nieuwe curriculum zo gefocust is op het eigenaarschap van de student, er in mijn optiek een gevaar schuilt dat je eigen leerweg hierdoor juist eenduidig wordt. Wanneer je eigenaar bent van je proces kan je namelijk selectief zijn in wat je wel en niet wilt leren en zo kunnen er aspecten van het vak blijven liggen waar je anders nooit mee in aanraking zal komen. Verbreding kan naar mijn mening ook op een bepaalde manier voor verdieping zorgen. Het daagt je uit om anders te denken, en door je uit je comfortzone te halen, kan je erachter komen dat je op een bepaald gebied meer kunt dan je voorheen dacht te kunnen. Tegelijkertijd zie ik ook in dat in de onderwijsvorm waar Cormac voor pleit, er wel divers lesmateriaal wordt aangereikt, maar dat de student zelf hieruit zuivert wat bruikbaar is en wat niet.

Creativiteit lijkt steeds meer het centrum van het maatschappelijk denken te worden, een maatschappelijk belang. De plaatsing van kunststudenten binnen verschillende stages neemt meer toe, waardoor kunstacademies ook steeds belangrijker worden in de samenleving. Het lijkt meer toe te nemen dat iemand die van een kunstacademie is afgestudeerd, waar hij zijn creatieve ontwikkeling stimuleert en zijn vrijzinnige denken stimuleert en dit toepast met slimme rationaliteit, dat diegene goed gaat verdienen. Dat die mensen ineens de maatschappelijke posities gaan innemen waar we wat aan hebben. Daarmee verandert de rol van de kunstacademie dus sterk in de samenleving. Van een 'randverschijnsel', wordt het ineens het centrum van de maatschappij -we spreken hier natuurlijk wel van een westerse context. De creatieve industrie is op dit moment een groeiende industrie. Het is een van de topsectoren vanuit het economisch beleid. Het politieke beleid lijkt hier ook steeds meer op te zijn ingespeeld. Met terugwerkende kracht is het ook zo, dat als deze creativiteit binnen hogescholen en universiteiten steeds belangrijker wordt, het ook in secundair en primair onderwijs voorbereid moet worden. Dus je ziet ook dat er steeds meer vraag naar is. Er worden binnen het onderwijs meer nieuwe modellen voor kinderen bedacht om creativiteit te stimuleren.

Maar hoe leer je deze creativiteit?

Leren is iets wat je nog niet kan, kunnen. Dus leren is altijd een proces van A naar B. Je ontwikkelt een vaardigheid, vermogen. Je ontwikkelt in een leerproces dus iets nieuws. De kern van creativiteit komt hiermee overeen. Iets nieuws ontdekken. Dus leren en creativiteit is bijna een synoniem. Dus als je creatief bent, ben je aan het leren. Creativiteit is niet iets wat er is, maar een leerproces in zichzelf. Maar hoe?

Emerson en fase één

De opvatting over hoe je leert van Jeroen sluit aan bij de opvatting van Ralph Waldo Emerson. Hij stelt: "creativity is the journey to the self." Het begint dus altijd bij jezelf. Er is een soort creatieve bron die al in de mens zit. Die hoeft je niet te verzinnen of te ontwikkelen, die is er al. Het gaat er dus niet om dat je iets gaat bedenken, maar dat je ergens bij terecht komt. Je moet op zoek gaan naar die creatieve bron. Emerson ziet daar bepaalde wetmatigheden in. De eerste stap is dat je heel inconsistent moet worden. Wij hebben het altijd over consistent zijn, eenduidig zijn in alles wat je doet. Hierbij leg je jezelf ook eigenlijk voortdurend een verplichting op, om dat te zijn. Die inconsistentie is heel belangrijk in de eerste fase van het creatief worden als mens. Dit is belangrijk omdat je eigenlijk resoneert op alles wat er in je omgeving gebeurt. Je beperkt je niet op iets specifiek. Je opent je in principe voor alles. Dit levert je een hoop onzin op, heel veel twijfel en heel veel zoeken. Emerson zegt dus eigenlijk dat de mensen aan de kunstacademie die het meest zoeken, het meest twijfelen, de hoogste cijfers krijgen. Je hebt namelijk de wil om je te openen. Veel mensen hebben die wil niet, zij sluiten zich af en leven gewoon hun leven. Dit is geen openende weg. Openen is alleen nog niet creëren. Nog niet iets maken. Het is meer receptief dan productief. Meer voelen en ervaren dan dat je kan maken. Dat maakt het complex als je in een opleiding zit. Je neemt veel waar, maar dat moet dan nog tot een ding worden. Deze fase van inconsistentie moet je doormaken.

Fase twee

De tweede fase is een fase van consistentie. Je gaat steeds dieper en komt dichterbij het creatieve proces. Dan kom je bij wat Emerson noemt: de Aboriginal Self. Hij bedoelt hiermee dat je bij een soort oerprincipe komt. Je weet gewoon dingen. In de eerste fase kan je al voelen waar dat zit, maar hier moet je je alleen nog niet op vastleggen. Je kan wel vermoeden krijgen in welke richting het zit. Dat 'oer zelf' zit niet in denken in concepten, maar het zit in noties. Het verschil hiertussen is dat een concept een gedachte, kader, bedenkfel is en een notie is wat je weet. Je weet dit niet omdat je het bedacht hebt, maar omdat je het gewoon weet. Vaak is het zelfs zo, dat als je erover na gaat denken, het complexer wordt. Je komt steeds verder in een trechter waardoor je ook dingen kunt uitsluiten. Je kan niet altijd alles blijven leren, dus op een gegeven moment focus je je leren. In deze fase kan je dus ook meer primair reageren en hoeft je niet alles te overdenken wat je doet. Je kan dan je instinct volgen. Je moet hierop kunnen vertrouwen.

De natuur en het inplugprincipe

Dan legt Emerson een verbinding met de natuur. De natuur als alles wat er is en alles is natuur. We zijn allemaal een stukje van deze natuur. In de natuur is er eigenlijk een grondprincipe en dat is creativiteit. Dat is het scheppende principe. Dat iets uit niets kan ontstaan. Als we leven gaan we een tijdje mee, sterven we, worden we begraven, hier groeien weer planten uit, die eten mensen weer op, die groeien ook weer etc. etc. Zo scheidt uit alles zich iets nieuws. De kern van het leven en de kern van alles wat is. De kern achter dat oer zelf. Als je nog een laag verder gaat, dan raak je aangesloten op dat creatieve principe. Dan ben je ingeplugd in het creatieve van de schepping. Als een stekker in een stopcontact. Je kan inpluggen en dan gaat de creatieve stroom in jou werken, in plaats van andersom dat jij het moet bedenken. Dus het leerproces is, van hoe kom ik van inconsistent naar mijn oer zelf, naar inpluggen. Iedereen kan uit deze zelfde creatieve bron putten. Iedereen geeft dat op een eigen unieke manier vorm, maar het komt

voort uit dezelfde kracht. Kunst breekt dingen vaak open, waardoor je weer zicht krijgt op die oerkracht. Bij sommige kunst kan je dit ook beleven. Je hebt dan het idee dat je oog in oog staat met een oer creatief principe (bij muziek bijv.). Door dit inpluggen kan je een positieve kracht ervaren die nodig is voor de samenleving. Dus kan je het leren? Ja. Dat het een proces is, en hard werken? Ook waar. Je moet eigenlijk in dit proces dichterbij jezelf komen om uiteindelijk voorbij jezelf te gaan.

Weer zie ik een verbinding tussen deze theorie van Emerson en de visie van Cormac binnen het nieuwe curriculum. Beide gaan namelijk uit van de gedachte dat alles er al is en dat studeren meer gaat om het tot jezelf en tot eigenaarschap te komen dan om het aanleren. Volgens Cormac heeft de student de nodige gedragsindicatoren die gedurende de opleiding getoetst worden al, maar haalt het onderwijs deze naar boven. Tijdens de selectie wordt hier dan ook op getoetst, of hier potentie in zit. Heeft iemand een verhaal te vertellen? Is er een noodzaak? Neemt iemand verantwoordelijkheid voor zijn keuzes? Het gaat veel verder dan de vraag of iemand kundig is in het vak. Volgens Cormac kunnen studenten die afstuderen meer sturing geven aan de inhoud van hun eigen werk. Dit kan ook via een aanstelling zijn. Dus denken studenten niet 'het systeem werkt nou eenmaal zo dus ik pas mij aan', maar ze gaan hier veel creatiever mee om. Contextrijk onderwijs is nu belangrijk, omdat in deze tijd met alles wat op ons afkomt en hoe we functioneren, contextrijk onderwijs een oplossing kan bieden. Deze vorm van onderwijs koestert bij de studenten namelijk een prikkel, een noodzaak om dat wat er geleerd wordt met de buitenwereld, de samenleving te verbinden. Studenten worden op de opleiding Docent Theater opgeleid om het vak, het kunstenaarschap volledig te doorgronden en te beheersen en vervolgens verder te gaan dan dat. Om niet de geïsoleerde kunstenaar in een hutje op de hei te worden, maar altijd in verbinding te staan met de mens en de maatschappij. Cormac ziet het als zijn taak en die van de docent om ten alle tijden de student centraal te stellen en verder te helpen in dit proces.

Hoe heeft dit betrekking op mij, als kunststudent?

Ondanks dat ik nog in het oude curriculum zit, ervaar ik als kunststudent dat veel vanuit mij moet komen. Dat er vaak gevraagd wordt wat ik te vertellen heb, hoe ik ergens naar kijk en hoe ik dit theatraal kan vormgeven. Als voorbeeld, 'maken 3' waarin je als derdejaars een voorstelling maakt en hiervoor vanuit school nauwelijks kaders krijgt. Het is dus ook de opdracht om deze als student zelf aan te brengen. De rol van de docent, begeleider in dit proces, is om de student zo veel mogelijk te ondersteunen in zijn of haar ontwikkeling en makerschap. Deze vrijheid zorgt er bij mij soms voor dat ik verdwaal in mogelijkheden en het dan lastig vind om richting te bepalen. Als ik deze worsteling naast de fases van Emerson leg, dan blijkt het dat ik mij bevind in de eerste fase, de fase van inconsistentie. Dat al dit zoeken, opnieuw proberen en open staan voor meerdere opties, iets noodzakelijks is om uiteindelijk mijn manier van inpluggen te vinden. Ik mag dus beseffen dat ik eigenlijk heel goed bezig ben. Ik heb namelijk het lef om inconsistent te zijn en mag hier ook trots op zijn. Ik hoef mezelf niet te 'framen' als iemand die het niet weet, ik weet het wel, maar bevind mij alleen in een inconsistente fase. Daaronder ligt iemand die heel goed weet waar ze mee bezig is. Dat ik dit niet allemaal kan beredeneren, doet er niet toe. Soms mag je ook zeggen: "Ik weet donders goed waarmee ik bezig ben, maar kan het je alleen niet uitleggen" Dat geeft nu de nodige ruimte binnen mijn ontwikkeling.

Horizontaal denken vs verticaal denken

In het secundaire onderwijs wordt er vaak van je gevraagd te duiden, om in één bepaalde richting te denken. Het leert ons zelfs vaak dat er één waarheid is. Terwijl we van Camus al geleerd hebben, dat er geen waarheid is, maar er slechts waarheden zijn. Leerlingen leren in het onderwijs dat er één oplossing is voor een wiskundesom en één goede vertaling van het Engelse woord naar het Nederlands. Hiermee wil ik niet zeggen dat er meerdere antwoorden mogelijk zijn op de som van 3+3, maar wil ik aangeven dat deze aangeleerde denkwijze de manier waarop wij naar de wereld kijken beïnvloedt. Leerlingen leren hierdoor aan te passen, te kopiëren en te reproduceren, maar niet om zelf te denken of hetgeen wat zij leren in twijfel te trekken.

Zoals ik in mijn inleiding aangaf, merk ik dat het 21 -eeuwse denken steeds meer verandert in horizontaal denken. Het verandert naar een manier van denken waarbinnen iets duiden of in een hokje stoppen onbelangrijker wordt en het denken van waaruit een aspect vanuit verschillende perspectieven wordt benaderd, belangrijker wordt. Deze horizontale vorm van denken is lastig, omdat het je in de war kan brengen en je meer zoekt met je gevoel, dan dat je gericht werkt. De wereld vraagt vandaag de dag om dit horizontale denken, omdat we als samenleving steeds meer divers worden en daardoor ook genuanceerder. Verschillende meningen mogen naast elkaar blijven bestaan. Het is niet zo, dat deze horizontale vorm van denken het andere uitsluit en het innemen van een stelling en ergens volledig voor gaan verdwijnen. Deze nieuwe vorm van denken vraagt je alleen meer om zelf te leren denken en niet te doen wat jou wordt opgedragen. Om vanuit het niets of vanuit jezelf iets te laten ontstaan, om ingeplugd te zijn, maar daar kan best een stellige mening uit voortvloeien.

Theatermakers en horizontaal denken

Het valt mij op dat de werkwijze van veel jonge theatermakers bij dit horizontale denken aansluit. Laatst was ik naar een voorstelling van een jong collectief: La Isla Bonita. Tijdens het nagesprek werden er vragen gesteld over hun werkwijze en repetitieproces. Hierin kwam ter sprake dat zij werken vanuit een thema en dat vanuit verschillende punten belichten. Voordat zij starten met repeteren hebben zij slechts een onderwerp, een idee of een gedachte en springen dus samen volledig in het diepe. Vanuit presentaties rondom het onderwerp, die iedereen individueel voorbereidt, ontstaan performances. In het begin denken ze nog helemaal niet na over een structuur of dramaturgie, maar gaan ze gewoon aan de slag. Langzaam ontstaat er dan iets van een rode draad en pas aan het einde werken ze naar een voorstelling toe. De uiteindelijke voorstelling kan dus ook veel meer gezien worden als een presentatie van het onderzoek dat zij hebben verricht en het materiaal dat zij hierin gemaakt hebben, dan als een volledig afgeronde voorstelling.

Er lijkt dus een verschuiving te zijn in het 21^e -eeuwse denken en dit is van invloed op hoe we naar kunst en onderwijs kijken. Door de technologische ontwikkeling verandert de functie van een school en begint het leerproces -in dit geval toegespitst op kunstonderwijs- juist weer te lijken op hoe het oorspronkelijk, in de tijd van de Grieken, bedoeld was. Er is dus geen opgelegde en verplichte leervorm, maar leren ontstaat vanuit intrinsieke motivatie, vanuit een noodzaak. Leren heeft dus minder te maken met het vergaren van kennis of het zo goed mogelijk uitvoeren van een opdracht, maar eerder nog met het afleren. Door dit afleren kom je dicht bij jezelf en kun je ingeplugd zijn in het grotere geheel. Om

deze noodzaak om te kunnen zetten, in mijn geval in een theatrale vertaling, en dat terug te geven aan de wereld.

Dus gaan we nog lang door met dode systemen te onderhouden zoals scholen? We hebben haast. De mensen die onderdeel zijn van deze machtsstructuren, lopen vaak mee op korte termijn. We kunnen hier iets aan doen, maar dan moeten we wel creatief zijn. Wij (als millennials) en kunstenaars moeten vaker zeggen van wie we wat willen leren. Niet leren van iemand waar je niets van te leren hebt. Mensen uitdagen waar je wel iets van te leren hebt. Onderwijs moet ingeplugd zijn, anders wordt het destructief en niet creatief en deze creativiteit is vandaag de dag en met oog op de toekomst hard nodig.